

NENAD FILIPOVIĆ

AMER MASLO

LAMIJA LJUŠA*

"Pridošla je rijeka Miljacka, kao što nije od trideset godina ovamo": Poplava u Sarajevu u januaru 1877. godine**

Apstrakt

U ovom radu predstavljeni su nepoznati i manje poznati podaci o poplavi rijeke Miljacke u Sarajevu u prvoj polovini januara 1877. godine. Prvi dio rada poslužio je za kratak osvrt na neke poplave koje su se u vrijeme osmanske vladavine desile u Sarajevu, a koje su zabilježene u različitim hronikama, ljetopisima, historijama i historiografskim radovima, dok je glavnina rada posvećena prezentiranju izvorne građe koja tematizira poplavu u Sarajevu od januara 1877. godine. Ponuđena je transliteracija dokumenta i tekst novinskog članka, dok se u prilogu rada nalaze fotokopije analiziranih izvora.

Ključne riječi: poplava, Sarajevo, Miljacka, Bosanski vilajet, Osmansko Carstvo

Abstract

This paper presents unpublished or lesser known data on the flood of the River Miljacka in Sarajevo during the first half of January 1877. The first half of the paper provides a short overview of the known floods in the history of the Ottoman Sarajevo. The data are combed from the various chronicles and annals, histories and historiographic papers, while the majority of the paper is dedicated to the presentation of the primary sources which thematized the Sarajevo flood of January 1877. Transliterations of the

*Nenad Filipović, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Zmaja od Bosne 8b, Sarajevo 71000, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: urucinadi@yahoo.com

Amer Maslo, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Zmaja od Bosne 8b, Sarajevo 71000, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: amermaslo9@gmail.com

Lamija Ljuša, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Zmaja od Bosne 8b, Sarajevo 71000, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: lamija.hatibovic@hotmail.com

**Ovaj rad predstavlja jedan od rezultata projekta "Izvori orijentalne provenijencije za proučavanje interakcije prirode i čovjeka" koji je realiziran na Orijentalnom institutu Univerziteta u Sarajevu uz finansijsku podršku Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo.

document and newspaper article dealing with the flood of 1877, together with the images of originals are attached as well.

Keywords: flood, Sarajevo, Miljacka, Eyalet of Bosnia, Ottoman Empire

Uvod

Proučavanje prirodnih nepogoda u bosanskohercegovačkoj historiografiji u posljednjoj deceniji je sve prisutnije. Kada je riječ konkretno o poplavama u Bosni i Hercegovini, one su bile predmetom interesiranja više autora, te je nastalo nekoliko članaka i poglavlja u knjigama koji su posvećeni poplavama. Primat u istraživanju su uglavnom zauzele poplave u novijem periodu,¹ mada je napravljeno i nekoliko osvrta na poplave koje su se dešavale u periodu u kojem je područje Bosne i Hercegovine bilo pod osmanskim vlašću.² Cilj ovog rada je predstaviti podatke o manje poznatoj poplavi rijeke Miljacke u Sarajevu koja se desila u prvoj polovini januara 1877. godine kroz prizmu dokumenta sačuvanog među fondovima *Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilâyet Evrakı* (A.}MKT.UM.) osmanskog arhiva u Istanbulu, pod signaturom A.}MKT.UM.01531.00050.001 (1294. godina),³ te novinskog teksta objavljenog u 551. broju lista *Bosna* koji podacima nadopunjava spomenuti dokument iz arhiva Istanbulu.⁴

Kratak osvrt na poplave u osmanskome Sarajevu

Najznačajnija rijeka koja protiče kroz gradsku jezgru Sarajeva je Miljacka. Ujedno je riječ o rijeci koja pripada crnomorskom slivu, a kao i većina rijeka u Bosni i Hercegovini, i Miljacka teče prema Savi, te se u Sarajevskom polju kod Butila ulijeva u rijeku Bosnu, pritoku Save.⁵ Iako ne spada u red najdužih

¹ Između ostalog, vidjeti: Katz, Ličina Ramić 2017, 321–376; Omerović 2017, 17–71; Katz 2017, 73–113; Pašić E., Pašić D. 2021a, 95–108; Pašić E., Pašić D. 2021b, 69–80, Matolić 2022.

² Još 1928. godine Hamdija Kreševljaković je napisao kratak osvrt na poplave u Sarajevu za vrijeme osmanske vlasti. Vidjeti: Kreševljaković 1928, 148–151. Poplava u osmanskome Sarajevu su se doticali i drugi autori u okviru istraživanja različitih tematskih okvira. Tako su poglavlja knjiga Kerime Filan i Hane Younis u izučavanju povijesti Sarajeva druge polovine 18. i 19. stoljeća posvećena poplavama. Vidjeti: Filan 2014, 257–258; Younis 2019, 193. Također, poplave na području čitave osmanske provincije Bosne su spominjane povremeno u radovima različite tematike. Između ostalog, vidjeti: Kasumović 2006, 297, 306; Furat 2012, 158–159.

³ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.

⁴ Bosna, 551, Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁵ Žunić 2014, 33; Gekić et al 2022, 59–61, 70.

bosanskohercegovačkih rijeka, sama činjenica, da je na njenim obalama nastalo glavno administrativno središte, učinila je ovu rijeku bitnim faktorom u procesu razvoja Sarajeva kroz prošlost. Neizostavan dio života uz rijeke u prošlosti, ali i sadašnjosti, bile su poplave, pa u tom smislu izuzetak ne predstavlja ni Miljacka.

Podatke o poplavama rijeke Miljacke pronalazimo u različitim vrstama izvora, krenuvši od dokumenata osmanske administracije, preko različitih međmua i putopisa, do štampe u posljednjem periodu osmanske vlasti nad Bosnom. Dragocjen broj informacija o poplavama dobijamo i iz djela Mula Mustafa Bašeskije, sarajevskog javnog bilježnika i vjerskog službenika iz druge polovine 18. stoljeća i sa početka 19. stoljeća, koji je bilježio događaje iz Sarajeva. Bašeskija je zabilježio nekoliko poplava i situacija u kojima su Miljacka i potoci koji se u nju ulijevaju imali povećan vodostaj, a što se dešavalo u vremenu u kojem je on zapisivao događaje (između ostalih, 1759, 1764, 1767, 1770, 1776, 1777, 1778, 1780, 1782, 1783 ili 1784, 1789, 1790, 1791, 1793, 1794, 1796, 1798. godine).⁶ Tako su 1767. godine u poplavi koja se dešavala u vrijeme oko Aliđuna⁷ u Sarajevu dvije osobe i nekoliko pasa smrtno stradali, te je nanijeta veća materijalna šteta.⁸ Također, Bašeskija je pisao i o poplavi koja se desila 1778. godine u junu mjesecu. Tada je "Bašçaršija izgledala kao preplavljena morem",⁹ a osim ogromne materijalne štete, Bašeskija je naveo da je jedna osoba poginula, te da je bujica odnijela i nekoliko krava.¹⁰ Godine 1782. Bašeskija je zapisao i vijest o utapanju dvojice ljudi u nabujaloj Miljacki prilikom pokušaja spašavanja drva sa drvenog mosta na kojem su se nalazili, kojeg je Miljacka poplavila.¹¹ Bašeskija je zapisao i velike poplave iz 1790. i 1791. godine, gdje je posebna pažnja pridodata poplavi iz 1791. godine kada je usljed velikih padavina došlo do pucanja benta¹² na Bentbaši i do rušenja mostova i drugih objekata u Sarajevu i njegovoj okolini.¹³ Dok je za poplavu 1790. godine napisao da se takva "bujica nije desila unazad možda osamdeset godina", za poplavu u narednoj godini Bašeskija je konstatirao da "je ove godine voda toliko nadošla

⁶ Bašeskija 2021, 62, 91, 109, 139, 193, 214, 241, 260, 290, 344, 344–346, 358, 359, 367, 378, 399, 411.

⁷ Aliđun je praznik koji se obilježava 2. avgusta prema gregorijanskom kalendaru.

⁸ Uporediti: Filan 2014, 257–258; Bašeskija, 2021, 109.

⁹ Filan 2014, 257.

¹⁰ Uporediti: Filan 2014, 257; Bašeskija 2021, 214.

¹¹ Bašeskija 2021, 260.

¹² Bent označava nasip ili pregradu koja zadržava vodu, branu.

¹³ Uporediti: Filan 2014, 257–258; Bašeskija 2021, 358–359.

da, Bog zna, ranije nikada toliko nije nadošla!¹⁴ U djelu *Historija Bosne (Tarih-i Bosna)* koje je napisao Salih Sidki Hadžihuseinović, bibliotekar i muvekkit Gazi Husrev-begove biblioteke u 19. stoljeću, ostalo je sačuvano nekoliko podataka o poplavama u Sarajevu. Između ostaloga, Muvekkit je dao osnovne informacije o poplavi koja se desila na Lučin dan u Sarajevu 18. oktobra 1736. godine (prema julijanskom kalendaru) i u kadilucima u istočnoj Bosni, posebno naglašavajući štete koje je nanijela u istočnim krajevima rijeka Drina.¹⁵ Zabilježio je i podatke o štetama koje su izazvale poplave Ramića potoka, koji se ulijeva u Miljacku, u drugoj polovini 18. stoljeća (1776–77. i 1778. godina).¹⁶ Osim toga, kratko se osvrnuo i na veliku poplavu Ramića potoka i rijeke Miljacke iz 1791. godine.¹⁷ U slučaju 1778. i 1791. godine primjetno je da Bašeskija i Muvekkit pišu o istim poplavama. Kasnije, na osnovu, prije svega, Bašeskijinih zapisa, Hamdija Kreševljaković se dotakao poplava u Sarajevu. Kao “najstrašniju” je izdvojio onu iz 1791. godine, a osim nje spomenuo je i poplave iz 1767, 1778. i 1780. godine.¹⁸

Kada je riječ o poplavama u kasnoosmanskom Sarajevu, najviše pažnje u štampi, ali i u historiografiji, izazvala je zbog svoje specifičnosti poplava koja se desila početkom novembra 1869. godine, a koju su pratili odroni sa Trebevića. U 43. broju novina *Sarajevski cvjetnik*, koji je objavljen 4. novembra, konstatirano je da se događaj desio u noći s ponedjeljka na utorak kada se čuo zvuk sličan topu, te je dat detaljan opis dešavanja. Iz spomenutog novinskog teksta moguće je saznati i da je formirana komisija koja je bila zadužena da otkrije uzroke nastale pojave i ponudi eventualna rješenja kako bi se u budućnosti spriječili slični događaji.¹⁹ Osvrćući se na ovu poplavu, u opisivanju izlivanja Bistričkog potoka koji je pratila замуćena voda i krupno kamenje koje je rušilo “mostove i plotove pred sobom”, Muvekkit spominje zvuk nalik “zastrašujućem pucnju.”²⁰ U kasnijim historiografskim radovima ovaj događaj opširnije spominju Vladislav Skarić i Hana Younis, uglavnom se oslanjajući na izvještaj objavljen u *Sarajevskom cvjetniku* i Muvekkitov zapis o ovoj poplavi.²¹ Iz ovog perioda, zahvaljujući

¹⁴ Bašeskija 2021, 346, 359.

¹⁵ Muvekkit 1999, 483.

¹⁶ Muvekkit 1999, 571, 579.

¹⁷ Muvekkit 1999, 712.

¹⁸ Kreševljaković 1928, 150.

¹⁹ Sarajevski Cvjetnik, 23. oktobra 1869. godine i 29. redžep 1286. h. godine, 1–2.

²⁰ Muvekkit 1999, 1141.

²¹ Skarić 1985, 264; Younis 2019, 193; Skarić u svojoj knjizi je, između ostalih, spomenuo poplave Miljacke te sarajevskih potoka 1767, 1786, 1790, 1791. i 1870. godine. Skarić 1985, 145, 265.

štampi ostalo je zabilježeno nekoliko poplava Miljacke, među kojima na ovome mjestu izdvajamo one u ljeto 1869. godine i zimu 1870. godine, koje su izazvale određenu materijalnu štetu u Sarajevu.²² Kada je riječ o poplavi iz januara 1877. godine, koliko nam je poznato, nje se ranije dotakla samo Hana Younis kroz prizmu jednog pisma iz fonda Hadžiristića napisanog u januaru 1877. godine.²³

Poplava u Sarajevu u januaru 1877. godine

Kiša i otapanje snijega u zimskim mjesecima u Bosanskom vilajetu su doveli do stanja u kojem poplave nisu bile rijetkost. Kako nije sprovedena adekvatna regulacija, stanovništvo Bosanskog vilajeta je kontinuirano bilo izloženo pričinjenoj materijalnoj šteti čiji su uzrok bile poplave. Kao primjer moguće je navesti poplave krajem 1869. godine koje su osim Sarajeva pogodile i druge krajeve Bosanskog vilajeta, pa je tako voda nastala od velikih količina dažda²⁴ odnijela više mostova na potezu između Zenice i Žepča što je omelo protok pošte.²⁵ Slični problemi će zadesiti pojedine krajeve Bosanskog vilajeta (Sarajevski i Travnički sandžak) krajem 1870. godine i početkom 1871. godine kada je naglo otapanje snijega izazvalo poplave.²⁶

Kraj 1876. i početak 1877. godine obilježilo je kišovito vrijeme u svim krajevima Bosanskog vilajeta. Vilajetske novine *Bosna* u svom 552. broju su izvjestile da su u Banjalučkom sandžaku održane vojne vježbe i pored činjenice da je vrijeme bilo kišovito i da je na sve strane bilo blato.²⁷ U istom broju objavljeni su izvodi iz pisma mutesarifa Zvorničkog sandžaka u kojem je javljeno da je kajmekam donjoazizijskog kadiluka javio da su Sava i Bosna poplavile, da nije pričinjena materijalna šteta, ali da su poduzete određene mjere kako bi situacija ostala pod kontrolom.²⁸

Značajne količine padavina prouzrokovale su poplave i veliku materijalnu štetu u Sarajevu u prvoj polovini januara 1877. godine. Kako se u sačuvanim

²² *Bosna*, 169, Džemazul Evel 29. godine 1286. / Ponedjeljak 25. avgusta i 6. septembra 1869; *Bosna*, 237, Ševal 11. godine 1286. / Utorik 21. decembra 1870. i 3. januara. 1871, 1.

²³ Younis 2019, 193.

²⁴ Dažd označava kišu, pljusak.

²⁵ *Bosna*, 186, Ramazan 30. godine 1286. / Ponedjeljak 22. decembra 1869. i 3. januara. 1870, 1.

²⁶ *Bosna*, 237, Ševal 11. godine 1286. / Utorik 21. decembra 1870. i 3. januara. 1871, 1; *Bosna*, 239, Ševal 25. godine 1287. / Utorik 5 januara i 17. januara. 1871, 1.

²⁷ *Bosna*, 552, Muharem 7. godine 1294. / Nedjelja 8. januara i 21. januara. 1877, 1.

²⁸ *Bosna*, 552, Muharem 7. godine 1294. / Nedjelja 8. januara i 21. januara. 1877, 1.

izvorima spominju dani petak, subota i nedjelja, ne može se sa sigurnošću tvrditi da li je riječ o datumima 12, 13. i 14. januar ili je bilo riječ o sedmici ranije koja uključuje 5, 6. i 7. januar. Novine *Bosna* su objavljene u nedjelju 14. januara sa detaljnom informacijom šta se dešavalo u petak, subotu i nedjelju, a telegram o poplavi je 14. januara poslan u Istanbul, a primljen je 16. januara. Spomenuti telegram, sačuvan među fondovima *Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilâyet Evrakı* (A.}MKT.UM.) osmanskog arhiva u Istanbulu, poslan je iz Sarajeva kako bi se centralne vlasti upoznale sa poplavom koja se tada desila.²⁹ Riječ je o korisnom prilogu za izučavanje povijesti okoliša i povijesti prirodnih nepogoda u kasnoosmanskoj Bosni. U telegramu je navedeno da su u petak u Sarajevu zabilježene snažne oluje koje su pristigle s južne strane i da se olujno vrijeme nastavilo do subote uvečer. Od subote ujutro na istočnoj strani se ukazalo nebesko crvenilo poput vatre, a kiša je počela padati u subotu navečer oko pet sati, te je prestala tek naredni dan u osam sati na dnevnom svjetlu.³⁰ Takav razvoj okolnosti je doveo do činjenice da je rijeka Miljacka, koja protiče kroz Sarajevo, poplavila i to, kako je navedeno, u takvom obliku kakav se nije vidio već trideset godina.³¹ S obzirom na to da je spomenuta poplava 1869. godine izazvala veću pažnju, teško je procijeniti istinitost ovakve tvrdnje,³² ali kako joj trag pronalazimo u više izvora i to u vrijeme kada se u fokusu nalaze dešavanja vezana za ustanak u Bosni i Hercegovini, zasigurno možemo reći da je bilo riječ o jednoj od najvećih poplava koje su zabilježene u posljednjim decenijama osmanske vlasti u Sarajevu. U nastavku telegrama je navedeno da su se s planina koje se nalaze i na sjevernoj i na južnoj strani pokrajine i okoline grada u kasabu nanijeli veliki nanosi poplavnog otpada, što je doprinijelo znatnoj šteti koja je načinjena sarajevskim kućama, dućanima i putevima.³³ Prema svemu sudeći realan problem u Bosanskom ejaletu / vilajetu predstavljala je i činjenica da lokalno stanovništvo nije imalo pretjerano visoku svijest o značaju očuvanja rijeka i okoliša. U sakk-sidžilu Mula Muhameda Mestvice ostao je sačuvan podatak o muraseli iz 1261. h. / 1845. A. D. godine upućenoj imamima i ehaliji³⁴ na području vratničke tvrđave.³⁵ Tom prilikom je navedeno da lokalno stanovništvo

²⁹ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.

³⁰ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine

³¹ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine

³² BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine

³³ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine

³⁴ Označava gradsko muslimansko stanovništvo.

³⁵ AOIS, Sidžil Mule Mestvice Muhameda (regesta u prevodu Mehmeda Mujezinović), 1800–1848 g, 237, 20.

otpadom zagađuje rijeku Mošćanicu što uzrokuje njeno izlivanje prilikom kiše. Lokalnom stanovništvu je tada naređeno da pristupi čišćenju korita rijeke.³⁶ Čini se da su lokalne vlasti bile svjesne problema vezanih za poplave rijeke Miljacke i njenih pritoka, ali kako je moguće vidjeti, bez provođenja plana kvalitetne regulacije rijeke, problem se nije mogao riješiti što je svakako doprinosilo poplavama kakva je bila i ona iz 1877. godine. U završnom dijelu telegrama navedeno je da će šteta biti procijenjena naknadno kao i u drugim pokrajinama, što nam potvrđuje prisustvo poplava i u drugim sandžacima Bosanskog vilajeta.³⁷ Osim toga, iskazana je zahvala Bogu što prilikom poplave nije bilo ljudskih žrtava.³⁸ Nešto opširniji tekst o ovoj poplavi objavljen je u 551. broju vilajetskog časopisa *Bosna* u nedjelju 14. januara 1877. godine.³⁹ Podaci doneseni u ovom tekstu su u većoj mjeri podudarni sa podacima dokumenta iz arhiva u Istanbulu, uz nekoliko novih detalja. Početni dio vijesti je istovjetan onoj iz telegrama koji se čuva u istanbulskom arhivu, pa se tako čitateljstvo izvještava da se u prošli petak pojavio jak južni vjetar koji je potrajao do subotu uvečer, da bi u subotu pred zalazak sunca nekoliko sati bila vidljiva crvena svjetlost slična ognju.⁴⁰ Dalje je u tekstu napisano da je u subotu oko pet sati počeo padati dažd koji je pado sve do osam sati u nedjelju što je dovelo do poplave rijeke Miljacke uz opis "kao što nije od trideset godina ovamo".⁴¹ Od dodatnih podataka napisano je da su "izvanredno" nadošli Bistrički i drugi potoci u Sarajevu,⁴² te je detaljnije opisana nastala šteta. Tako je iz ovoga teksta moguće saznati da je voda odnijela bentove u Sarajevu, među kojima i onaj veliki na Bentbaši, zatim veliku količinu drveća, 11 velikih i malih mostova u Sarajevu, od deset do petnaest ograda od zida, dasaka, parmaka,⁴³ čoškova,⁴⁴ ahara⁴⁵ i druge male zgrade.⁴⁶ Sa sličnim nevoljama, u manjem obimu, stanovništvo Sarajeva se susrelo i decembra 1870. godine kada je naglo otapanje snijega izazvalo i poplavu usljed koje je "oboren

³⁶ AOIS, Sidžil Mule Mestvice Muhameda (regesta u prevodu Mehmeda Mujezinović), 1800–1848 g, 237, 20.

³⁷ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.

³⁸ BOA, A.}MKT.UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.

³⁹ *Bosna*, 551, Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁴⁰ *Bosna*, 551, Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁴¹ *Bosna*, 551, Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁴² *Bosna*, 551, Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁴³ Parmak označava dasku u ogradi.

⁴⁴ Čošak označava isturen dio kuće.

⁴⁵ Ahar u ovom slučaju označava štalu.

⁴⁶ Ahar u ovom slučaju označava štalu.

na rijeci Miljacki bent", zatim "tri drvena mosta u Sarajevu i neke zgrade na obali nalazivše se, a tako isto i neke izvan Sarajeva".⁴⁷ Također, tokom januarske poplave 1877. godine u novinama *Bosna* je zabilježeno da je voda oštetila put koji je načinjen za potrebe vojske.⁴⁸ Navedeno je da je veliki put pretvoren u rijeku i da je voda poplavila dućane s obje strane Miljacke.⁴⁹ Novinski članak je završen informacijom da niko od ljudi nije nastradao zbog ove poplave, te da je popravka oštećenih puteva, mostova, bentova i drugih objekata već započela.⁵⁰

Još jedan podatak o tretiranoj poplavi zabilježen je u pismu koje se čuva u fondu Hadžiristića u Historijskom arhivu u Sarajevu. U tom pismu navedeno je: "Ovu neđelu bila ovde velika povodena, mnogo šteti načinila a kad bi bila kiša još 2 ili 3 saata trala, mnoge kuće bi bili plivali, osobito Bistrik i careva mahala." Sama činjenica da je podatak o poplavi iz 1877. godine ostavio traga i u korespondenciji, potvrđuje da se tada u Sarajevu dogodila velika poplava koja je prouzročila značajnu materijalnu štetu.⁵¹

Ipak, i pored poplava sa kojima se u januaru uslijed velikih padavina susrelo stanovništvo Bosanskog vilajeta, a prema svemu sudeći posebno stanovnici Sarajeva, treba napomenuti da zima 1877. godine i nije bila toliko oštra kao što je znao biti slučaj u prethodnim godinama. To je osvjedočeno i u jednom dopisu pisara višegradskog kadiluka koji je objavljen u februaru 1877. godine gdje je napisano: "Po milosti božjoj ovogodišnja je zima vrlo blaga tako da se i u vrijeme svoje najveće strogosti kao proljeće pokazuje i životinja u šumama i poljima od prošloga ljeta zaostavše trave dovoljno za hranu nalazi, što narodu za veliku pomoć u ekonomiji služi."⁵²

⁴⁷ Bosna, 237, Ševal 11. godine 1286. / Utornik 21. decembra 1870. i 3. januara. 1871, 1.

⁴⁸ Bosna, 551, Zilhide 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁴⁹ Bosna, 551, Zilhide 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁵⁰ Bosna, 551, Zilhide 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877, 1.

⁵¹ HAS, Fond Hadžiristići, 1877, kutija 1, Pismo Josifa Hrnjičeka (?), 1877. godina; Uporediti: Younis 2019, 193.

⁵² Bosna, 554, 21. Muharema 1294. / Nedjelja 23. januara i 4. februar. 1877, 1.

Transkripcija

Telegram o vremenskim nepogodama i poplavi u Sarajevu u januaru 1877. [T.C. Cu-
mhurbařkanlıđı Devlet Arřivleri, Osmanlı Arřivi Daire Bařkanlıđı (BOA), A.}MKT.
UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar
1877. godine.]

Telđirāfnāme

[Formular sa sporadičnim rukopisima rukom]

Mektüb gönderen merkezin târihi Sâ'at daķıķa Gündüz Gice	Aded-i kelimât 117	Mektüb gönderen merkez numerôsı 109200	Bôsna merkezinden Der-se âdet merkezine Mektüb aķzına mübâşeret olundıķı Sâ'at 6 Daķıķa 25 Gündüz Gice
[I] [Naslov] Şadâret-i ' uzmâ müsteşârlıķına [II] Evvelki cum'a gûni burada cenûb tarafından şiddet fırınalar zuhûr idûb cum'a irtesi gûni aķşâma ķadar devâm eylediđi ve cum'a irtesi gûninden. [III] Ve şabâhđan ya hî tulû '-i şemssden üç sâ'at evvel şark tarafında âteş gibi bir kızılılık âlâmeti muşâhede olundıķı ve pâzâr gicesi sâ'at [IV] beş ķarârlarında bârân nüzûla başılayub gündüz sâ'at sekizde munķaţi öldiđi bugün Sarây derûnunda cârî olân Mîlâska [V] nehri otuz seneden-berû görûlmedik şûret-i fevķa l- âde de feyezân itdigi gibi memleketiñ şimâl ve cenûb taraflarında kâ'in tağlardan derûn-i [VI] kaşabaya büyük seyler⁵³ inûb burada ba'z-ı büyüť ve dekâkin ile yollara haylîce îrâş-i ģasâr itdigi ve buraca ve vilayetiñ [VII] sâ'ir maģallerince şimdilik miķdâr-ı ģasâr taģmîn olunamaz ise de ba'de-hû taģķıķ olunacađı ve faķať ģamd olsun nûfûsca bir gûne telefât olmadıđı ma'rûzdur [Datum] Fî 2 ķanûn-i şânî sene-yi [12]92⁵⁴ [Potpis] Nażîf			Mektüb tekmîl oldıķı Sâ'at 6 Daķıķa 35 Gündüz Gice
			Vâsiţasîle aķz kılındıķı Mektüb âlan m'emûruñ imzâsı Nażîf
			Merkez bâş m'emûrînuñ imzâsı
			Merkeze vuşûl târiģile numerôsı
			Mektûbuñ maģalline îşâli 4 Kânûn-i şânî sene-yi [12]92 [R.] ⁵⁵ Yevm Şalı Sâ'at 7 Daķıķa - Gündüz Gice
			M'emûr-i sevķ-i mekâtîb 'Alî Receb

⁵³ Moguće pročitati i kao sebellar.

⁵⁴ 14. januar 1877, 28. Zilhidže 1293.

⁵⁵ 16. januar 1877, 1. Muharrem 1294.

Prevod:

Telegram

Datum kod središta iz kojeg je dopis poslan Sat [prazno] Minuta [prazno] Dnevno [prazno] Noćno [prazno]	Broj riječi 117	Djelovodni broj kod središta iz kojeg je poslat dopis 109200	Iz središta u Bosni središtu u Prijestolnici ⁵⁶ Vrijeme kada je uspješno obavljeno preuzimanje dopisa Sati 6 Minuta 25 Dnevno Noćno [prazno]
[Osnovni tekst] [Naslov] Kancelariji stalnih savjetnika pri Vijeću velikog vezira Podnosi se izvještaj da su se ovdje proteklog petka dogodile snažne oluje nadošle sa južne strane i da su se nastavile i u subotu sve do večeri, pa zatim da je se, počevši od subote od jutra, odnosno tri sata prije izlaska sunca na istočnoj strani ukazalo nebesko crvenilo poput vatre, te da je kiša počela da pada noć uoči nedjelje (subotu navečer) oko pet sati, a da je prestala tek sutradan u osam sati na dnevnom svjetlu. I dalje se izvještava da je danas rijeka Miljacka koja protiče Sarajevom, u skladu s time, poplavila u takvom obliku koji se nije vidio ima već trideset godina i da su se s planina koje se nalaze i na sjevernoj i na južnoj strani pokrajine i okoline grada u kasabu nanijeli veliki nanosi poplavnog otpada. Tako se dogodila znatna šteta ovdašnjim kućama, dućanima i putevima, te iako za sada nije moguće procijeniti iznos štete nanesene ovdje i u drugim mjestima pokrajine, a što će se kasnije utvrditi, nasuprot tome, hvala Bogu, nije bilo nikakvih žrtava među stanovništvom. [Datum] Fī 2 kânûn-i şânî sene-yi [12]92 [14. januar 1877. godine] [Potpis] Nazif			Vrijeme kada je dopis u potpunosti preuzet Sati 6 Minuta 35 Dnevno Noćno [prazno]
			Čijim posredstvom je dopis preuzet Nazif
			Potpis glavnog činovnika u centru [prazno]
			Broj zaveden datumom prispijeća u središte [prazno]
			Isporuka dopisa na njegovo odredište 4 Kânûn-i şânî sene-yi [12]92 [R.] [16. januar 1877. godine] Dan utorak Sat 7 Minuta [prazno] Dnevno Noćno [prazno]
			Činovnik koji pripada i nadzire red pisara Ali Redžeb

⁵⁶ Doslovan prevod Prag Sreće, može označavati Visoku Portu te Istanbul kao Prijestolnicu.

Vijest o poplavama u Sarajevu u prvoj polovini januara 1877. godine objavljena u listu *Bosna*⁵⁷

Bosna, broj 551.

Zilhiđe 29. godine 1293. / Nedjelja 2. januara i 14. januara. 1877.

U prošli Petak pojavi se jak južni vjetar u našem mjestu duhao je do noći drugog dana. Isti drugi dan to jest u Subotu viđena je na nekoliko sahata pred izhod sunca s istočne strane neka crvena svjetlost ognju podobna. U večer istoga dana oko petog sahata noći počne padati dažd, koji je padao do osmoga sahata dana u Nedjelju. Ovim uzrokom pridošla je rijeka Miljacka, kao što nije od trideset godina ovamo. Isto tako pridošao je izvanredno o bistrički potok i mnogi manji potoci u ovom mjestu. Isto tako odnijela je voda, koja je pridošla od potoka sa sjeverne i južne strane niz brda tekućijeh i u ovo mjesto silazećijeh, veliki bent na bentbaši i nekoliko malijeh bentova, i mnoge gomile drva i jedanaestvelikijeh i malijeh drvenijeh mostova deset do petnaest ograda od zida i dasaka i parmaka, nekoliko čoška, ahara i druge male zgrade, i pokvarila na nekolike mjesta novi put za ordiju⁵⁸ načinjeni.

Veliki put kroz Sarajevo, pretvoren je bio u rijeku i dućani s obje strane bili su vodom zaplavljeni i zatvoreni.

Premda je ovim poplavom putovima i zgradama prilično dosta štete učinjeno, ipak nije životom niko stradao niti je bilo u pokretnostima velikog gubitka, što se od strane beledije i policije javlja. Neka nas Bog od nebeskijeh nepogoda sačuva. Po opisanom načinu pokvarenijeh putova, mostova, bentova i dr. odmah je popravka započeta.

Zaključak

Poplave rijeke Miljacke i okolnih sarajevskih potoka u periodu kada je Sarajevo bilo pod osmanskom vlašću nisu predstavljale rijetku pojavu. Neadekvatna regulacija, nedovoljna svjesnost o značaju očuvanja okoliša, te drugi problemi manje ozbiljne prirode, uzrokovali su da uslijed veće količine padavina ili naglog otapanja snijega građani Sarajeva budu izloženi opasnostima koje je sa sobom donosila ova vrsta prirodne nepogode. U ovom radu je predstavljena manje poznata poplava koja se desila u Sarajevu u prvoj polovini januara 1877. godine. Kao izvorna podloga su poslužili telegram sačuvan među fondovima

⁵⁷ Novine *Bosna* su objavljivane ćirilničnim pismom na domaćem jeziku i arapskim pismom na osmansko-turskom jeziku. Ovdje je vijest o poplavi u Sarajevu ponuđena latiničnim pismom.

⁵⁸ Ordija označava vojsku.

Sadâret Mektubî Kâlemi Umûm Vilâyet Evrakı (A.)MKT.UM.) osmanskog arhiva u Istanbulu i vijest objavljena u vilajetskom listu *Bosna*. U tim izvještajima je opisan početak vremenskih neprilika, kao i sama dešavanja vezana za poplavu pri čemu je konstatirano da se radi o najvećoj poplavi rijeke Miljacke u zadnjih trideset godina, te je u kratkim crtama pobrojana šteta koju je poplava prouzrokovala. S obzirom na date opise i na činjenicu da ovoj poplavi pronalazimo spomen u nekoliko izvora, i to u vrijeme kada su u Bosanskom vilajetu centralno mjesto zauzimala dešavanja vezana za ustanak, moguće je pretpostaviti da se radilo o jednoj od većih poplava u kasnoosmanskome Sarajevu.

Summary

"The River of Miljacka Rose Up, Like it Did Not During Passed Thirty Years" The Sarajevo Flood of January 1877

In the Ottoman Sarajevo floods of the rivers Miljacka, Mošćanica and various creeks were unfrequent phenomenon. The lack of technically regulated river beds and other, lesser important, shortcomings caused floods. Two main reasons were huge rains or about snow defrostings were great players in such events. In this paper the authors present lesser known flood in Sarajevo in January 1877. The source bases for the study were a cable (telğrāf-nāme) preserved in the BOA, İstanbul, Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilâyet Evrakı (A.} MKT. UM) and the news published in the semi-official vilâyet newspaper Bosa. In these reports it was described the beginning of the unclement weather, and other events caused by the flood. The reports claimed it was the biggest flood of the river Miljacka in the period of 1840s-1870s. Also the reports summarized the damages caused by the 1877 flood.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Arhiv – Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sidžil Mule Mestvice Muhameda (u prevodu Mehmeda Mujezinović), 1800–1848. g., 237, 20.
- Historijski Arhiv Sarajevo (HAS), Fond Hadžiristići, kutija 1, Pismo Josifa Hrnjička (?), 1877. godina.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), A.}MKT.UM.01531.00050.001,1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.

Objavljeni izvori:

- Bašeskija, Mula Mustafa Ševki, 2021. *Ljetopis*, preveo Mehmed Mujezinović. Zenica: Vrijeme.
- Hadžihuseinović, Salih Sidki Muvekkit, 1999. *Povijest Bosne*, knj. 1. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka.
- Hadžihuseinović, Salih Sidki Muvekkit, 1999. *Povijest Bosne*, knj. 2. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka.

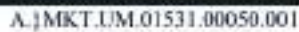
Štampa:

- *Bosna*, Sarajevo
- *Sarajevski cvjetnik*, Sarajevo

LITERATURA

- Filan, K. 2014. *Sarajevo u Bašeskijino doba: jezik kao stvarnost*. Sarajevo: Connectum.
- Furat, A. Z. 2012. Pisanje osmanske štampe o iseljavanju muslimana iz Srbije nakon konferencije u Kanlidži. U: *Naseljavanje muhadžira iz Srbije u Bosnu. Zbornik radova sa okruglog stola "150 godina od naseljavanja muhadžira iz Srbije u Bosnu", održanog u Bosanskom Šamcu 4. 7. 2012. godine*, ur. Aladin

- Husić, 145–162. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, Institut za istoriju.
- Gekić, H. i ostali. 2022. *The geography of Bosnia and Herzegovina: between East and West*. New York: Springer International Publishing.
 - Kasumović, F. 2006. Prilog proučavanju saobraćaja u dolini rijeke Bosne: Skele u blizini sela Bičer i Desetnik u 18. stoljeću. *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 25–26: 297–308.
 - Katz, V. 2017. Poplave u Bosni i Hercegovini – posljedice i pokušaji zaštite (1965–1976). U: *Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću*, Amir Duranović (ur.), 73–113. Sarajevo: UMHS.
 - Katz, V; Ličina Ramić, A. 2017. Velike poplave u Doboju i Olovu – primjer iz maja 1968. godine. *Historijska misao* 3 (3): 321–376.
 - Kreševljaković, H. 1928. Požari, poplave i zarazne bolesti u Sarajevu (od 1480–1878). *Napretkov Kalendar XVII*: 148–151.
 - Matolić, M. 2022. *Od Posavine postalo je more: novinska izvješća o velikoj poplavi Save u Bosanskoj Posavini 1932. godine*. Orašje: s. n.
 - Omerović, E. S. 2017. Velike poplave u Bosni i Hercegovini (1918–1941). U: *Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću*, Amir Duranović (ur.). Sarajevo: UMHS.
 - Pašić, D.; Pašić E. 2021. Sarajevo u 19. stoljeću: urbana ekohistorija. U: *Gradovi 19. stoljeća i urbana historija: teme, pristupi, metode*. Šimetin Šegvić, F.; Janković, M. (ur.). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije.
 - Pašić, E.; Pašić, D. 2021. Na sučelju urbanog razvitka i ekstremnog događaja: Sarajevo i poplave rijeka Miljacke i Željeznice 1968. godine. *Ekonomika i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* XVII–17: 95–108.
 - Skarić, V. 1985. *Izabrana djela, knj. 1: Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*. Sarajevo: Veselin Masleša.
 - Younis, H. 2019. *Svakodnevni život u Sarajevu (1850–1878.)*. Sarajevo: Centar za osmanističke studije.
 - Žunić, L. 2014. Crnomorski sliv u Bosni i Hercegovini – analiza na temelju fizičkih tematskih karata. "Voda i mi": *Časopis Agencije za vodno područje rijeke Save Sarajevo* 88–XVIII: 30–36.

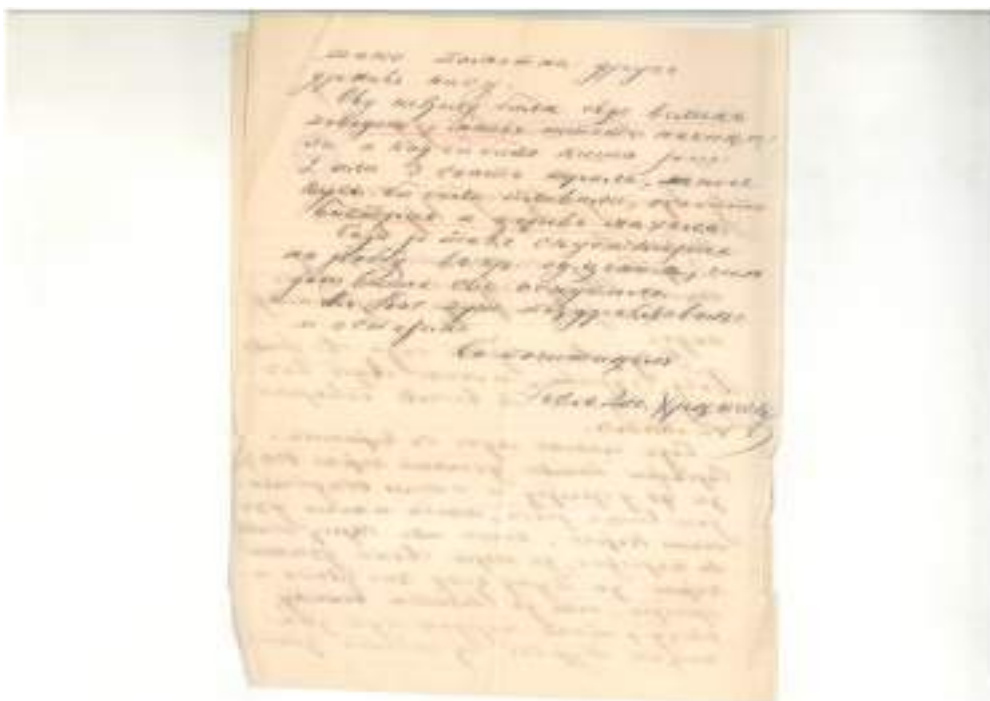
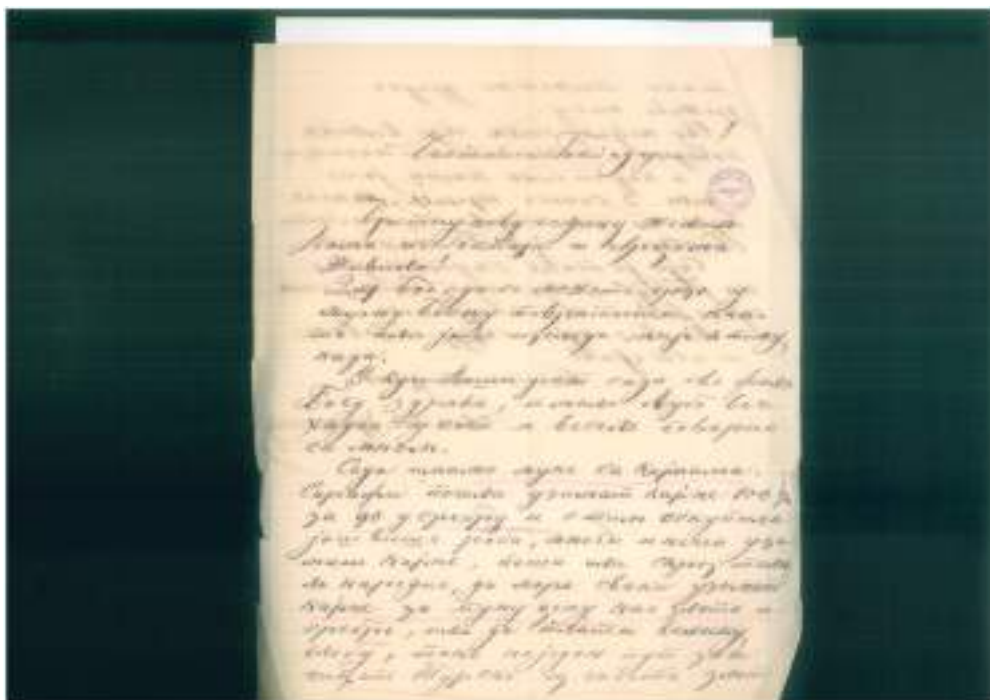

Telegram o vremenskim nepogodama i poplavi u Sarajevu u januaru 1877. [T. C. Cuhurbaskanlıđı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Bařkanlıđı (BOA), A.}MKT. UM.01531.00050.001, 1. Muharrem 1294. / 16. januar 1877. godine.]

Prilog 2.

Prva stranica 551. broja novina Bosna na kojoj se nalazi vijest o poplavi u Sarajevu u januaru 1877. godine.

Prilog 3.

Pismo u kojem se spominje poplava u Sarajevu iz januara 1877. godine [Historijski Arhiv Sarajevo (HAS), Fond Hadžiristići, kutija 1, Pismo Josifa Hrnjičeka (?), 1877. godina.]